

 > Άρθρα > Περί καινοτομίας και άλλων μυστηρίων

ΑΡΘΡΑ 29/10/2025 ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΡΑΓΚΟΥΣΗ

Περί καινοτομίας και άλλων μυστηρίων

Το βραβείο Νόμπελ των Οικονομικών δεν έχει στιγμές μεγάλων εκπλήξεων, όπως η βράβευση, παραδείγματος χάρη, του Μπομπ Ντίλαν το 2016 ή της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 2012. Ακόμη και στη δική του κλίμακα πρωτοτυπίας, ωστόσο, το βραβείο του 2025 θα χαρακτηριζόταν μάλλον αναμενόμενο. Το ερώτημα για τους τρεις επιφανείς οικονομολόγους δεν ήταν τόσο το εάν θα βραβευθούν, αλλά το πότε.

Οι εργασίες του Γάλλου Philippe Aghion και του Καναδού Peter Howitt — που τιμήθηκαν αυτή την εβδομάδα μαζί με τον ιστορικό των οικονομικών Joel Mokyr — έχουν ήδη ενσωματωθεί στη βίβλο της οικονομικής ορθοδοξίας ως σημείο αναφοράς για τους μηχανισμούς της «δημιουργικής καταστροφής». Το βραβείο ήταν αφορμή για να ανατρέξει το ευρύ κοινό, όχι μόνο στη συνεργασία των δύο οικονομολόγων τις δεκαετίες του '80 και του '90, αλλά και στην ιδέα που ανέδειξαν, πιάνοντας το νήμα της στις αρχές του 20ού αιώνα — όταν ο Αυστριακός Joseph Schumpeter περιέγραψε για πρώτη φορά συστηματικά, στα γερμανικά, τη γέννηση και τον θάνατο της οικονομικής δραστηριότητας ως κινητήρια δύναμη της ανάπτυξης.

Όπως κι άλλες, η ιδέα αυτή παρέμεινε για χρόνια, και στην καλύτερη εκδοχή της, ένα εύστοχο υπόδειγμα για μια μερική αλήθεια. Η ομορφιά των οικονομικών όμως, περισσότερο από κάθε άλλη κοινωνική επιστήμη, έγκειται σε μία επίκληση ορθότητας. Όχι από πεποίθηση, διαίσθηση ή ιδεολογία, αλλά αυστηρά πλαισιωμένη, μαθηματικά αποδείξιμη και εμπειρικά επιβεβαιώσιμη. Αυτή η ορθότητα δεν είναι μοναδική. Λόγω των απεριόριστων δυνατοτήτων απλοποίησης της οιασδήποτε πραγματικότητας, μια αλληλουχία ενστάσεων μπορεί να οδηγήσει δυνητικά σε πολλά ορθά — που διαφωτίζουν έτσι, κάπως καλύτερα, τη σύνθετη φύση του αντικειμένου τους.

Σε αυτόν τον κύκλο βρήκαν τη θέση τους οι εργασίες των Aghion και Howitt. Αρκούν οι φυσικοί πόροι για να εξηγήσουν την ανάπτυξη μιας χώρας; Όχι — χρειάζεται και συσσώρευση κεφαλαίου. Αρκούν οι φυσικοί πόροι και το κεφάλαιο; Όχι. Χρειάζεται καινοτομία και τεχνολογική πρόοδος, εκπορευόμενη από την ίδια την οικονομία — από επενδύσεις, παιδεία, έρευνα. Εδώ, οι Aghion και Howitt έθεσαν τη δική τους ένσταση: η καινοτομία, επιχειρηματολόγησαν, δεν είναι μόνο σωτήρια. Είναι και καταστροφική. Κάθε νέα τεχνολογική πρόοδος εκτοπίζει άλλες παρωχημένες, τις θέσεις εργασίας που δημιούργησαν, το εισόδημα που αποφέρουν. Η ζημιιά ορίζει εν μέρει το ίδιο το όφελος.

Δεν έμειναν όμως εκεί. Έδειξαν πως η ανάπτυξη μπορεί να αυτοφαλκιδεύεται, όταν καταστρέφει υπερβολικά γρήγορα αυτό που αντικαθιστά. Η παραγωγικότητα της έρευνας δεν εγγυάται την ευημερία. Λίγα χρόνια αργότερα, απέδειξαν ότι η καινοτομία αποδίδει τα μέγιστα σε συνθήκες μέτριου ανταγωνισμού. Χωρίς απειλή, τι λόγο έχουν οι επιχειρήσεις να επενδύσουν στην καινοτομία; Το πρωταρχικό τους κίνητρο εκλείπει — όπως ακριβώς, αντιδιαμετρικά, σε συνθήκες ακραίας επιβίωσης και ισχνού κέρδους.

Η κατανόηση ενός προβλήματος είναι, λένε, ο μισός δρόμος προς την επίλυσή του. Στην πράξη, ο δρόμος είναι μακρύς για τον σχεδιασμό πολιτικών ανάπτυξης. Ποια είναι αυτή η χρυσή τομή του ανταγωνισμού που απελευθερώνει την καινοτομία; Τι συμβαίνει όταν γίνεται εθνική υπόθεση των μεγάλων και ισχυρών; Ο Aghion δεν έπαψε τα τελευταία χρόνια να προβάλλει το σουηδικό παράδειγμα ως υπόδειγμα διάχυσης της καινοτομίας, που συνδυάζει κοινωνική δικαιοσύνη χωρίς επιθετική φορολογία στις επιχειρήσεις.

Η Γαλλία, όμως, δεν είναι Σουηδία. Συμμετέχοντας στον δημόσιο διάλογο στη γενέτειρά του, οικοδόμησε μια σχεδόν διδακτική σχέση με την εξουσία και υποστήριξε θερμά τον Γάλλο πρόεδρο το 2017 και την καινοτομία ως εθνική προτεραιότητά του.

Αποστασιοποιήθηκε, ωστόσο, αισθητά τα χρόνια που ακολούθησαν. Η «ανάγκη κοινωνικής εξισορρόπησης», η «παραμέληση της παιδείας και της βασικής έρευνας» — σημεία μιας επιστολής του με παραλήπτη τον πρόεδρο, που είδε το φως της δημοσιότητας — προσφέρουν κάποιες εξηγήσεις. Στην πραγματικότητα, ίσως δεν έπαψε ποτέ να τοποθετεί τα συμπεράσματά του σε ένα ενιαίο και λειτουργικό όλο, ορίζοντας και με κοινωνικό μέτρο τη φιλοδοξία τους.

Ούτε η χώρα μας είναι Σουηδία. Παρά τον διπλασιασμό των επενδύσεων σε έρευνα και ανάπτυξη τα τελευταία δέκα χρόνια, θα μπορούσε κανείς να διακρίνει στο ελληνικό οικοσύστημα αυτό που οι Aghion και Howitt ονομάζουν «επεισοδιακή καινοτομία» — σποραδικές εξάρσεις προόδου, μακροπρόθεσμα πιθανώς ανεπαρκείς. Μπορεί επίσης να θυμηθεί την ιδέα του «πλεονεκτήματος της υστέρησης», όπως την ανέπτυξε ο Howitt τη δεκαετία του 2000: Ότι δηλαδή, υπό κατάλληλες συνθήκες και υποδομές, η προσαρμογή υπάρχουσών τεχνολογιών μπορεί να οδηγήσει σε ταχεία ανάπτυξη και σταθερό χάσμα με την πρωτοπορία.

Πριν περιπέσουμε στην προσφιλή εθνική μας συνήθεια καταμέτρησης υστερήσεων, όμως, και εάν έπρεπε να σταθούμε σε μία διάσταση με αφορμή το βραβείο, αυτή θα ήταν σίγουρα η διαχείριση της φθοράς που επιφέρει η καινοτομία. Των επιχειρήσεων που κλείνουν, των εργαζομένων που αλλάζουν. Το εξαιρετικά χαμηλό ποσοστό θανάτου επιχειρήσεων που καταγράφουμε σε σχέση με την υπόλοιπη Ευρώπη μπορεί να είναι κατάλοιπο των τραυματικών χρόνων της κρίσης. Όσο ευεργετική κι αν είναι, η προσαρμογή δεν βιώνεται εξίσου ομαλά σε περιβάλλον υψηλής ανεργίας και εργασιακής φτώχειας. Μια καλύτερη πλαισίωση της εξόδου επιχειρήσεων — με παράλληλες πολιτικές δια βίου κατάρτισης και στήριξη της κινητικότητας ίσως κάνουν τη μεγαλύτερη διαφορά στην εμπέδωση της καινοτομίας.

Τελικά, επιστρέφοντας στα θεμέλιά της, η πολιτική της καινοτομίας στη χώρα μας θα μπορούσε να ορίσει η ίδια το πεδίο της αποτελεσματικότητάς της. «Σε αντίθεση με την προσέγγιση σύμφωνα με την οποία οι ίδιες πολιτικές πρέπει να εφαρμόζονται παντού», έγραφε ο Αghion στον επίλογο ενός άρθρου-απολογισμού το 2013, «η θεωρία της Συμπετεριανής ανάπτυξης είναι χρήσιμη τουλάχιστον σε ένα σημείο: Ότι υποδεικνύει κατάλληλες πολιτικές ανάπτυξης που να ανταποκρίνονται στο ιδιαίτερο πλαίσιο κάθε χώρας ή περιοχής».

(*) Ο Αλέξανδρος Ραγκούσης είναι στέλεχος της Παγκόσμιας Τράπεζας, διδάσκει οικονομικά στο πανεπιστήμιο της Σορβόνης. Οι απόψεις που εκφράζει είναι προσωπικές.

Εάν θέλετε κάθε πρωί το ενημερωτικό δελτίο του KReport στο email σας και πρόσβαση σε όλο το περιεχόμενό μας, κάντε μια δοκιμαστική συνδρομή!

ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΑ